

Checklist rollen

Toelichting bij de Checklist rollen, versie 2023

De eerste versie van de Checklist rollen heb ik in 2011 ontwikkeld en is gepubliceerd in het boek Bouwen aan je groep. Hij wordt sindsdien in het onderwijsveld gebruikt. Deze nieuwe versie sluit aan bij de inzichten uit De groepscode: Zó werk je met groepen!

De checklist is gratis te downloaden en te gebruiken indien er bronvermelding plaatsvindt. Voor een goed gebruik van de checklist is inzicht in groepsprocessen belangrijk. Lees daarom vooraf *De Groepscode: Zó werk je met groepen!* **De Checklist rollen is te gebruiken vanaf de preadolescentie.**

Deze checklist is bedoeld als hulpmiddel om rollen in groepen te herkennen. Het formulier kan gebruikt worden voor maximaal tien leerlingen. Gegevens kunnen verkregen worden door middel van observatie, sociaal-emotioneel onderzoek en het open sociogram. Plaats onder de naam van de leerling kruisjes bij kenmerken die op de leerling in de groepssituatie van toepassing zijn.

Dit hulpmiddel is geen gecertificeerd meetinstrument. Het kan gebruikt worden door leerkrachten en andere professionals om een beeld te krijgen van de groep. Gebruik het dus als een kijkwijzer.

Niet iedere leerling

Ontwikkelt een groep zich positief? Om hier een beeld van te krijgen hoeft niet van ieder kind duidelijk te zijn welke rol hij of zij speelt in de groep. Worden bepaalde positieve rollen herkend (joker, sociaal werker) dan is er waarschijnlijk sprake van een positieve groep. De rollen staan omschreven in de hoofdstukken 4 en 5 van *De Groepscode: Zó werk je met groepen!*

Positieve groep

Alle positieve rollen samen maken dat een groep in de Autonome fase goed kan functioneren. Leerlingen wisselen in een positieve groep van rol afhankelijk van de situatie. Dit heeft tot gevolg dat leerlingen in een positieve groep kenmerken van meerdere positieve rollen kunnen vervullen. Leerlingen in een positieve groep kunnen ook kenmerken vertonen van negatieve rollen. Waarschijnlijk moet dan de groepsdynamiek bijgesteld worden. Informatie hierover kun je vinden in paragraaf 6.7, 'Groepsdynamiek bijstellen bij een positieve groep'.

Negatieve groep

Bij een negatieve groep zie je ook leerlingen die zich afzijdig proberen te houden van de negatieve groepsdynamiek. Hiermee proberen ze zich te beschermen tegen de groep. Ook zie je vaker het ontstaan van subgroepen bestaande uit deze leerlingen. Zo'n subgroep kan zich ontwikkelen tot een positieve subgroep waarbinnen die leden zich veilig voelen.

Bij een duidelijke dominantie van de negatieve rollen zal er waarschijnlijk een nieuw groepsvormend proces moeten worden opgestart. De groep heeft zich namelijk niet goed ontwikkeld. Meer hierover lees je in paragraaf 6.8, 'Groepsdynamiek bijstellen bij een negatieve groep'. Om meer beeld te krijgen is het raadzaam om ook de *Quickscan Positieve groep* en het *Open Sociogram* te gebruiken. Als je een nieuw groepsvormend proces in gang gaat zetten, is het belangrijk om samen te werken met een intern en/of extern specialist.

Vragen over de checklist? Neem contact op via de site www.renevanengeleneducatie.nl.

De checklist

Deze checklist is bedoeld als hulpmiddel om rollen in groepen te herkennen. De lijst is bedoeld voor groepen leerlingen vanaf de preadolescentie. Zijn bepaalde rollen aanwezig in een groep, dan is dat een signaal dat het een negatieve of positieve groep betreft. Het formulier kan gebruikt worden voor maximaal tien leerlingen. Gegevens kunnen verkregen worden door middel van observatie, sociaal-emotioneel onderzoek en het open sociogram. Zet onder de naam van de leerling kruisjes bij kenmerken die in de groepssituatie van toepassing zijn op deze persoon.

Leerlingnamen																				
P – Positieve rollen																				
P.1 – Gezagsdrager																				
P.1.1	(Bijna) alle andere leerlingen beoordelen deze leerling positief.																			
P.1.2	Deze leerling geeft een vorm van toestemming om als groep iets te doen.																			
P.1.3	Deze leerling heeft een positief, stabiel karakter.																			
P.2 – Sociaal werker																				
P.2.1	Deze leerling is er als eerste bij als een ander iets overkomt.																			
P.2.2	Deze leerling is zorgzaam naar andere leerlingen toe.																			
P.2.3	Deze leerling neemt initiatieven om de groepssfeer goed te houden.																			
P.2.4	Deze leerling interveeiert bij conflicten en draagt bij aan het oplossen daarvan.																			
P.3 – Organisator																				
P.3.1	Deze leerling organiseert in zowel formele als informele groepssituaties.																			
P.3.2	Deze leerling verdeelt taken bij het samenwerken.																			
P.3.3	Deze leerling neemt het initiatief bij het maken van afspraken.																			
P.3.4	Deze leerling neemt de leiding in een gesprek.																			
P.4 – Verkenner																				
P.4.1	Deze leerling vertoont nieuwsgierig gedrag (kijken bij anderen, zoeken op internet).																			
P.4.2	Deze leerling gaat over grenzen heen (en past zich ook weer keurig aan als de grens gegeven wordt).																			
P.4.3	Deze leerling maakt zich regelmatig los van de groep om te ‘verkennen’ en iets te ondernemen.																			
P.5 – Volger																				
P.5.1	Deze leerling gaat mee met wat er gebeurt, vaak met dat wat de organisator aan het organiseren is.																			
P.5.2	Als de organisator iets voorstelt of doet wat de cohesie en het positieve van de groep schaadt, doet deze leerling niet mee.																			
P.6 – Appellant																				
P.6.1	Deze leerling is (tijdelijk) de zwakste van de groep.																			
P.6.2	Deze leerling heeft een bepaalde zwakte (handicap, ouders gaan scheiden, overleden huisdier, gewond enzovoort).																			
P.6.3	De ‘Sociaal werker’ (P.2) heeft zich als eerste over deze leerling ontfermd.																			
P.6.4	Deze leerling versterkt het positieve van de groep; de groep zorgt voor deze leerling.																			
P.7 – Joker																				
P.7.1	Deze leerling gebruikt humor op het juiste moment, bijvoorbeeld op een moment van spanning, waardoor de situatie ontspant.																			
P.7.2	Deze leerling doorbreekt de regels van de groep en de groepshiërarchie. Dit wordt door de groep geaccepteerd van deze leerling.																			
P.7.3	Deze leerling relativeert.																			
P.7.4	Het LIJKT alsof deze leerling niet serieus wordt genomen, maar dat is niet zo.																			

N – Negatieve rollen										
N.1 – Dictator										
N.1.1	Deze leerling verzamelt ‘medestanders’ om zich heen.									
N.1.2	Deze leerling gebruikt angst en dreiging om aan de macht te blijven.									
N.1.3	Deze leerling toont geen respect voor andere leerlingen.									
N.1.4	Deze leerling stelt doelen met een negatieve lading (bijvoorbeeld: ‘we gaan die gozer in elkaar slaan’ of ‘ik maak je kapot op Insta’).									
N.1.5	Deze leerling pest. Pesten is het structureel fysiek, psychisch en/of verbaal kwetsen van een persoon.									
N.2 – Intrigant										
N.2.1	Deze leerling is niet bang voor een dictator.									
N.2.2	Deze leerling probeert leerlingen tegen elkaar uit te spelen.									
N.2.3	Deze leerling schuift de schuld op andere leerlingen (een zondebok of een meeloper).									
N.2.4	Deze leerling probeert andere groepsleden aan zich te binden om een leidinggevende positie te krijgen.									
N.2.5	Veel gebruikte middelen van de intrigant om doelen te bereiken: roddelen, pesten, bedreiging en omkoping.									
N.3 - Denigrator										
N.3.1	Deze leerling is vaak te vinden aan de zijde van een dictator.									
N.3.2	Deze leerling pest. Pesten is het structureel fysiek, psychisch en/of verbaal kwetsen van een persoon.									
N.3.3	Dit groepslid laat zich denigrerend uit over andere groepsleden, met name richting de zondebok.									
N.3.4	Deze leerling maakt grappen ten koste van het slachtoffer (vaak de zondebok) en krijgt hiermee aandacht uit de groep.									
N.4 – Meeloper										
N.4.1	Deze leerling doet mee met de dictator, intrigant en denigrator om te voorkomen dat ze zondebok worden.									
N.4.2	Deze leerling stelt zich onderdanig op.									
N.4.3	Deze leerling pest de zondebok.									
N.4.4	De meeloper kan van rol wisselen met de zondebok.									
N.5 – Zondebok										
N.5.1	Deze leerling krijgt ongefundeerd de schuld van allerlei zaken.									
N.5.2	Frustraties van anderen worden op deze leerling botgevierd (bijvoorbeeld door in elkaar slaan, schelden, schreeuwen, bedreigen enzovoort).									
N.5.3	Deze leerling wordt gepest en buitengesloten. Pesten is het structureel fysiek, psychisch en/of verbaal kwetsen van een persoon.									
N.5.4	De zondebok kan van rol wisselen met de meeloper.									